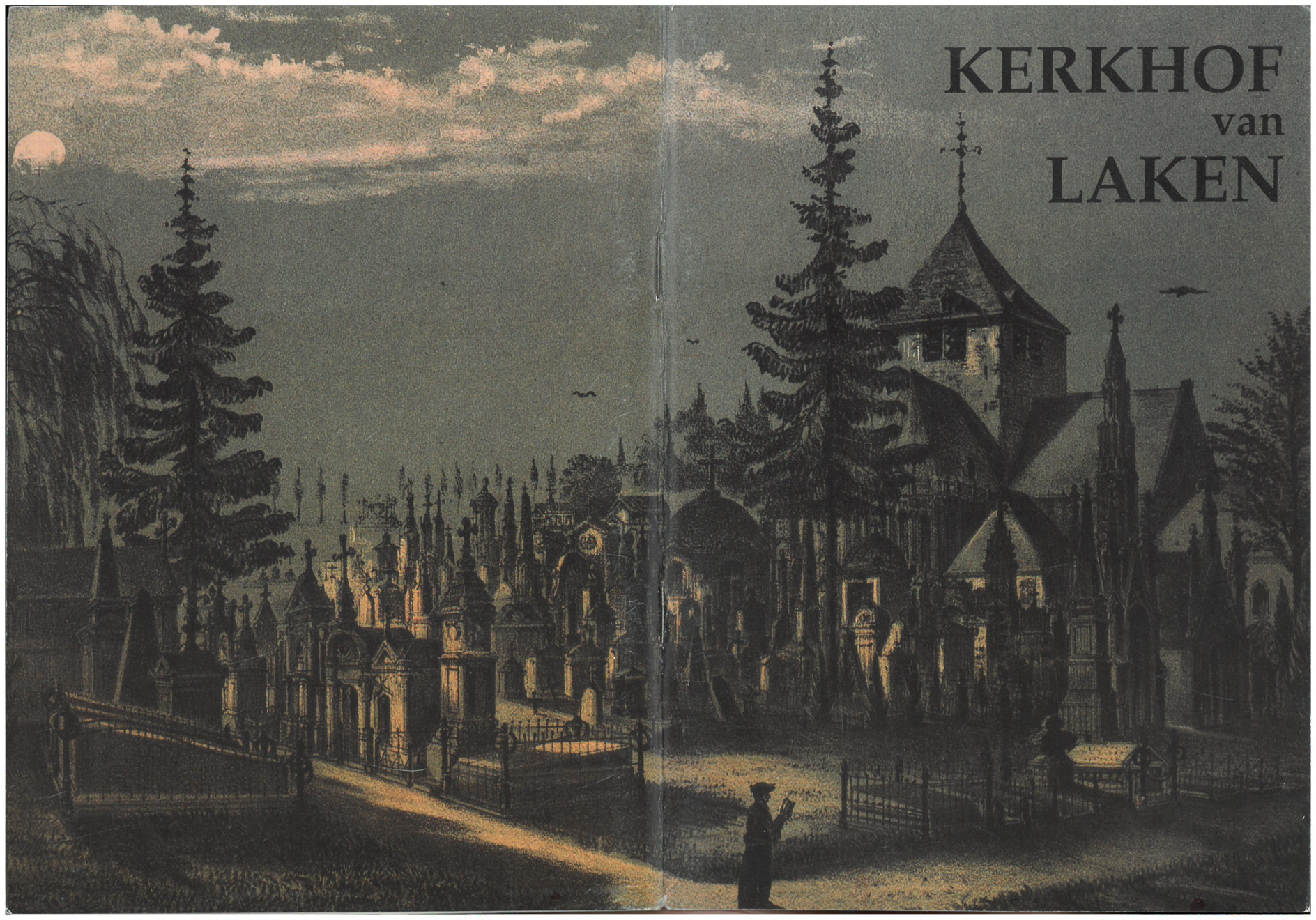

KERKHOF van LAKEN

Marcel M. Celis
Jos Vandenbreeden

KERKHOF VAN
LAKEN

EDITAΔF
PLAIZIER

INLEIDING

De ontstaansgeschiedenis van het Lakense kerkhof is onverbrekelijk verbonden met deze van de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw. Toch laat niets vooralsnog toe de ware oorsprong te achterhalen van de lokale Mariaverering : het bestaan van een 9de-eeuws bedehuisje blijft dan ook zeer de vraag. De bouw van een 13de-eeuwse, vroeg-gotische Onze-Lieve-Vrouwkerk, is daarentegen onweerlegbaar. Het sierlijk bouwsel met kruisingstoren, aanpalende 15de-eeuwse Sint-Barbarakapel en omringend kerkhofje, wordt zo ondermeer vrij getrouw afgebeeld in Sanderus' Laca Parthenia (1659). Uit deze periode dateert overigens de oudst nog aanwezige grafsteen, deze van

Antoon Gillis, "In zijn Leven Armmeester Ende Kerckmeester deser Prochie", overleden op 20 maart 1649.

Aartshertogin Isabella had reeds meer dan eens blijk gegeven van haar gans bijzondere sympathie voor het landelijk gelegen bedevaartsoord. De beslissing van de Oostenrijkse Gouverneurs-generaal Aartshertogin Maria Christina en Prins Albert van Saxon Teschen om het domein Schoonenbergh om te bouwen tot zomerverblijf, zou nog nadrukkelijker de toekomst van het nabijgelegen kerkhof determineren, samen te vatten in de onsterfelijke woorden van Alphonse Wauters : "Tout ce qui avait brillé dans le monde prétendit dormir du sommeil de la tombe au pied de l'église de Laeken, près du palais que se faisaient construire les derniers gouverneurs généraux de la Belgique".

Geen wonder dat de ingrijpende maatregelen van Jozef II (1784) vooreerst, Napoleon (1804) vervolgens, aan het vredig oord zullen voorbijgaan. Représentatief voor de ruimere dan zuiver parochiale functie van het kerkhof is bijvoorbeeld het uit 1849 daterende opmetingsplan van Ed. De Roy.

Doorslaggevend voor de toekomstige hoge funeraire bestemming van het kerkhof wordt nochtans het vroegtijdig overlijden van Koningin Louise Marie, in oktober 1850, en haar uitdrukkelijke wens om in de Lakense parochiekerk te worden bijgezet. De dag zelf van de plechtige ter-aarde-bestelling in de Sint-Barbarakapel, beslist het Parlement het Koningshuis te huldigen met de bouw van een nieuwe, monumentale mausoleum-kerk en wordt tegelijk de aloude parochiekerk buiten gebruik gesteld. Van deze laatste worden vooreerst het schip, vervolgens de kruisingstoren en transeptarmen gesloopt, om slechts het koor als kapel te behouden. De bouw van de nieuwe kerk, naar het gelauwerde ontwerp van architect Joseph Poelaert aangevat in 1854, vordert slechts moeizaam, al wordt het - onafgewerkte - monument in augustus 1872 gewijd.

Deze ingrijpende accentverschuivingen blijven niet zonder gevolgen voor het parochiekerkhof. Nog in 1850 worden plannen ter goedkeuring voorgelegd voor een gevoelige uitbreiding van het terrein in oostelijke en zuidelijke richting; wat dit laatste betreft bergopwaarts dus, voorbij de - in 1875 opgerichte - Calvarie, en met het uit 1870 daterend Ghémar-mausoleum als voorlopig eind- en culminatiepunt.

In hoge mate bepalend voor de verdere configuratie van het kerkhof wordt de aanleg, omstreeks 1880, van de ondergrondse graf galerijen, een merkwaardige realisatie waarvan het initiatief toekomt aan de Lakense burgemeester

Emile Bockstael. Ze zouden zowat een halve eeuw later gevoelig worden vergroot naar de plannen van stadsarchitect François Malfait, die tevens de huidige hoofdingang tekende aan het Onze-Lieve-Vrouvoorplein. Het droef-romantisch ogende, oorspronkelijk nog rijk van treurend groen voorziene funeraire park, was toen reeds onomkeerbaar uitgegroeid tot het Belgische Père Lachaise.

Architect Alphonse BALAT

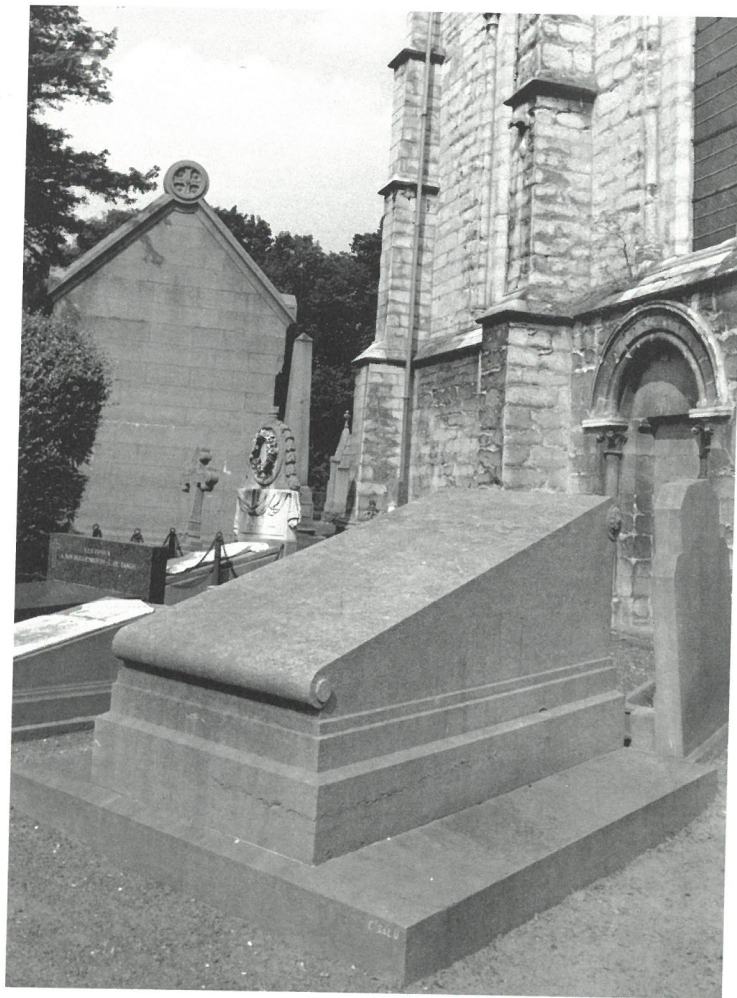
(Gochenée, 15 mei 1818 - Elsene, 16 september 1895)

Concessie nr. 1485, Perk 9C

Het grafmonument van de architect van Koning Leopold II is een uiterst sober geheel; de inscripties zijn bijna onleesbaar geworden; men zou er haast aan voorbijlopen. Het graf heeft de vorm van een zeer eenvoudige sarcofaag in blauwe hardsteen, bijna zonder één ornament. Stadsarchitect Victor Jamaer heeft op dit kerkhof een erg gelijkaardig model van grafsteen. Onderaan kan men de naam E. Salu lezen. Het is wel zo dat Balat steeds de eenvoud opzocht en in zijn werken zoveel mogelijk naar de uitzuivering van vormen streefde. Naast architect Alphonse Hubert François Balat, geboren te Gochenée (provincie Namen) in 1819 als zoon van een marmerbewerker en overleden te Elsene op 16 september 1895, liggen er zijn vrouw Emma Louise Ketelaars, overleden te Ukkel op 28 oktober 1895, slechts één maand later dan haar man, en Jules Joseph Ghislain Balat, overleden te Namen op 3 oktober 1895.

Het meesterwerk van Alphonse Balat is het complex van de koninklijke serres in het Koninklijk Domein te Laken; hij bouwde deze spectaculaire architectuur in gietijzer, ijzer en glas tussen 1873 en 1893 in opdracht van Leopold II. Verder bouwde hij in 1856 in de Leopoldswijk het paleis van de markies van Assche (nu het gebouw van de Raad van State). Een ander meesterwerk van hem is het Museum voor Oude Kunst (gebouwd als Paleis voor Schone Kunsten) in de Regent-schapsstraat (1874). Een van zijn mooiste inrichtingen is de eretrap in het Koninklijk Paleis te Brussel, waar monumentaliteit en statigheid met elkaar verzoend worden.

Verder is het nog belangrijk te melden dat de bekende art-nouveau-architect Victor Horta bij Alphonse Balat feitelijk zijn kennis heeft opgedaan om zo de grote vernieuwing in de architectuur rond de eeuwwisseling te veroorzaken.

Emile BOCKSTAEL

(Mons, 24 november 1838 - Brussel, 26 februari 1920)

Concessie nr. B 186 en Graf galerijen

Emile Eloi Bockstael werd op 24 november 1838 te Mons geboren. Op 33-jarige leeftijd, in 1872, was hij reeds liberaal gemeenteraadslid en vijf jaar later burgemeester van de gemeente Laken als opvolger van Van Volxem. Dat bleef hij tot aan zijn dood. Hij was de stuwende kracht om in de gemeente Laken het kerkhof ongehoord prachtig te laten ontwikkelen naar model van het Parijse Père-Lachaise.

Op zijn begrafenis, 1 maart 1920, spreekt burgemeester A. Max volgende woorden uit: "*La biographie de ce Bourgmestre laborieux et actif, resté sur la brèche jusqu'à son dernier jour, c'est toute l'histoire du développement de Laeken, l'humble village d'autre-fois, devenu l'un des plus beaux faubourgs de la capitale*". Op zaterdag 28 juni 1924 wordt zijn lichaam overgebracht naar een grafmonument te zijner ere op het kerkhof van Laken en op zondag 29 juni om 14.30u wordt het monument plechtig ingehuldigd. Talloze verenigingen en hoogwaardigheidsbekleders zijn er aanwezig.

Het *memorial Bockstael* op het Lakense kerkhof is niets anders dan de getransformeerde monumentale toegang tot de onderaardse graf galerijen. Die toegang werd destijds gebouwd in blauwe steen door Ernest Salu. Het is een knappe constructie, vooral wanneer men bedenkt dat het tongewelf uit één enkel blok blauwe steen werd gehouwen. In het archief van Ernest Salu is er nog een foto bewaard waarop men de plaatsing van dat gewelf kan zien, een ware krachttoer met de middelen van toen. Het borstbeeld van Bockstael - die zelf fel op Leopold II gelek - is een ontwerp van beeldhouwer Theunis. In de achtergrond van de *grafkapel* is er een glas-in-loodraam naar ontwerp van glazenier L. De Contini. Men ziet er de open en gesloten papaverbloemen (zij verwekken de *eeuwige* slaap), een wijze die voorleest uit een boek en de fijne levensdraad die met een schaar wordt doorgeknipt. Onder het monument in de graf galerijen leest men ook dat Dame Marie-Josephine Walkens (1848-1931) er begraven werd: "*elle fut pour lui une compagne aussi dévouée que modeste*".

Jacques André Graaf COGHEN

(Brussel, 31 oktober 1791 - Brussel, 15 mei 1858)

Concessie nr. 106, Perk 5, Weg 17

Herkomstig uit Ierland is de familie Coghen reeds lange tijd in de Zuidelijke Nederlanden gevestigd, wanneer Jacques André Graaf Coghen huwt met Caroline Sophie Joséphine Rittweger (1799-1885). Uit het huwelijk van hun oudste dochter Isabelle (1822-1891) met Théodore Mosselman du Chenoy komen drie kinderen voort, waaronder Laura (1854-1925), de latere echtgenote van Don Beniamino Ruffo di Calabria (1848-1901), toekomstig grootvader van Donna Paola Ruffo di Calabria...

Graaf Coghen zelf wordt op 27 september 1830, enkele uren slechts na de aftocht van de laatste Hollandse bataljons, door het Voorlopig Bewind aangesteld tot Algemeen Commissaris der Financiën. In 1831 wordt hij benoemd tot (eerste) Minister van Financiën, een ambt dat hij zal bekleden tot 20 oktober 1832. Nog in 1831 wordt hij verkozen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, en dit tot 1845. In 1848 doet hij zijn intrede in de Senaat, waarvan hij later ondervoorzitter wordt.

Het mausoleum dat hij deelt met zeven familieleden behoort ongetwijfeld tot de fraaiste en meest evenwichtige realisaties in het genre. De imponerende, neoromaans getinte grafkapel, door Arthur Cosyn toegeschreven aan niemand minder dan Jean-Pierre Cluysenaar (1811-1880) is rijkelijk getooid met pilasters en kolonnetten, krulkapitelen, bogenfriezen en, tot tweemaal toe, het initiaal C. Binnenin, beschermd door een smeedijzeren deur, rust de gisant, levensgroot en in Cararamarmer. De overleden graaf draagt het ambtsgewaad van diplomaat, getooid met zijn eretekens, de armen gekruist over de borst. Vooraan links, op het praalbed, de naam van de beeldhouwer: "*Gme Geefs, statuaire du Roi*" (1864).

George DE RO

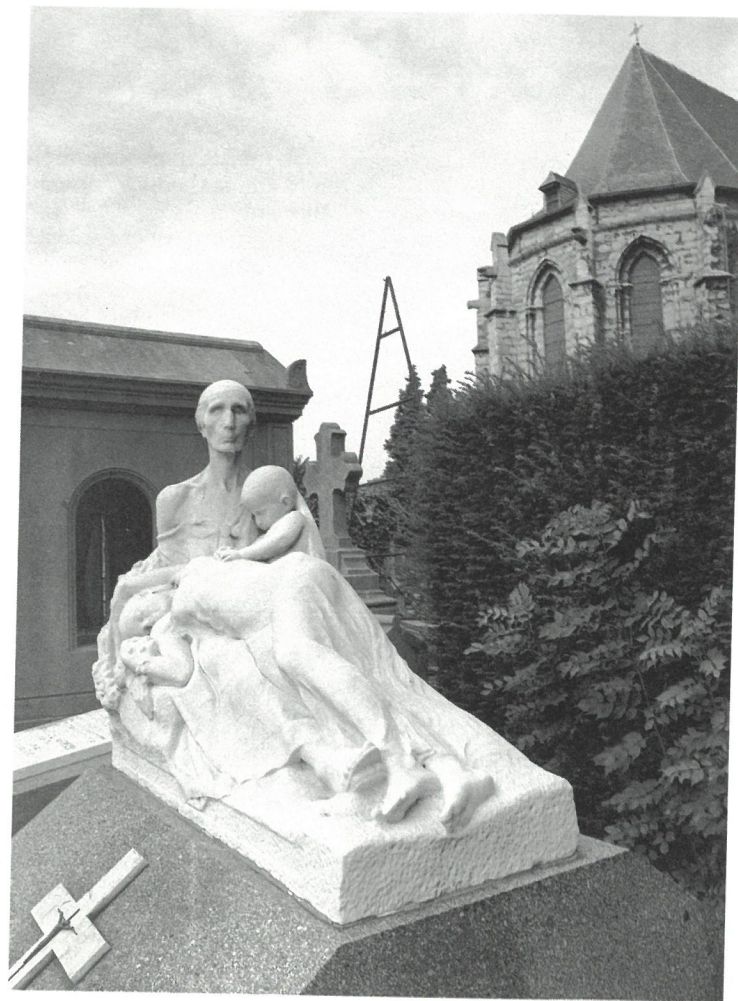
(1854 - Neder-Over-Heembeek, 1921)

Concessie nr. B 83, Perk 10, Weg 3

Weinig is bekend over de totstandkoming van dit aangrijpende grafmonument, tenzij de aanvraag van notaris De Ro, daterend van 4 september 1886, tot het bekomen van een concessie voor hemzelf en zijn gezin. Aangesteld tot burgemeester van Neder-Over-Heembeek en sinds in 1921 begraven, zou de grafkelder te Laken nochtans onbenut blijven. Meteen wordt verklaard waarom op 24 oktober 1917 het stoffelijk overschot van Edouard J.J. Valentijns, voormalig notaris en zakenrelatie van George De Ro, hier kon worden bijgezet; een overtreding van het kerkhofreglement die pas in 1922 werd gereguleerd.

De witmarmeren beeldengroep, bovenop een massieve, stijl oplopende granieten sokkel (door Arthur Cosyn toegeschreven aan *statuaire Ernest Salu*), is aan de voorzijde, onder de hand van de oude vrouw, gesigineerd "*Is. De Rudder*". De beenderige, verweesd voor zich uit sturende vrouw, is gezeten op een rots. In de linkerarm houdt ze een slapend (?) kind tegen zich aangedrukt; over haar rechterarm en benen, gehuld in een licht gewaad, rust het lichaam van een jong meisje, de handen verstrengeld met een bloemenslinger. Door Arthur Cosyn "*Les Trois Ages*" (de drie levensstadia) genoemd, werd het gipsmodel van deze groep een eerste maal door Isidore De Rudder (1855-1943) in 1887 tentoongesteld op het Salon van Brussel; later was hij nog te zien op de Wereldtentoonstelling van Parijs in 1889, en in München in 1892. De Rudder zelf noemde de groep "*Commencement et Fin*" (Begin en Einde), een onverbloemde allegorie van Leven en Dood. Frappant is het naakte, haast provocerende meisjeslichaam van het gipsen origineel : een wellicht té realistische voorstelling van feiten voor het hoofse Lakense kerkhof.

Deze unieke beeldengroep vormt overigens geenszins De Rudder's enige bijdrage tot de funeraire kunst. Meest indrukwekkend blijft nochtans het grafmonument voor Charles Rogier - in samenwerking met architect Paul Hankar - ingehuldigd in 1892 op het kerkhof van Sint-Joost-ten-Node.

Joseph (Jef) Léon DILLEN

(1878 - Elsene, 27 oktober 1935)

Concessie nr. B 95, Perk 9A, Grote Laan

Op 8 april 1923 verkrijgt *antiquaire expert* en kunstliefhebber Joseph Léon Dillen, Dalstraat 21 te Sint-Joost-ten-Node, een eeuwigdurende concessie van 2,60 x 2,75 meter, op Perk 10, Laan 12, "à côté Willemans" (rechtover het koor van de nieuwe kerk). Nog in september 1923 laat hij er "un palier en pierre bleue avec corbeille" aanbrengen door Ernest Salu.

Op 16 april 1927 door de stad Brussel aangemaand het monument op te richten waartoe hij zich verbonden had, laat hij de bevoegde diensten op 23 mei een foto geworden van *De Denker* van de Franse beeldhouwer Auguste Rodin (1840-1917). Niet alleen volgt op 3 juni 1927 de nodige toelating; in januari 1930 dringt de Stad daarenboven aan op de verplaatsing van monument en grafkelder naar een gunstiger ligging, rechtover de ingang aan de Kunstenaarsstraat (thans Kardinaal Cardijnplantsoen), een operatie die - op stadskosten - kort daarop wordt uitgevoerd door Ernest Salu. Aan de achterzijde van de kubusvormige arduinen sokkel staat vandaag als enig opschrift: "*Ici repose JEF DILLEN et son épouse*". De herkomst van deze bronzen *Denker*, gegoten door "Alexis Rudier/Fondeur-Paris" (achteraan rechts) en gesigeneerd "A. Rodin" (rechts) kon niet met zekerheid worden achterhaald.

Bekend is dat *Le Penseur* een méér dan natuurlijke uitvergroting is van de Poëet, het bijna driedimensioneel bekronend element van de roemruchte *Hellepoort* waaraan Rodin van 1880 tot aan zijn dood bleef zwoegen. In zijn vrijstaande vorm verscheen het beeld pas in 1904. Door bewonderaars van Rodin aangekocht, werd het eerste bronzen exemplaar aan de stad Parijs geschonken, waarna het op 21 april 1906 werd ingehuldigd op het plein vóór het Pantheon. Controversieel gebleven - ondermeer omwille van de schaalbreuk ten opzichte van het Pantheon - werd het beeld in 1922 verwijderd en ondergebracht in het *hôtel Biron*, sinds 1916 het *Musée Rodin*. Het zou dit exemplaar zijn dat Jef Dillen in het begin van de jaren 1920 aankocht, wellicht ter navolging van Rodin zelf, wiens graf te Meudon door eenzelfde *Denker* wordt bekroond.

Familie GHÉMAR

Concessie nr. 172, Perk 31, Kruising Weg 29/Weg 31

De vergunning voor het oprichten van een belangrijk monument bovenop de grafkelder van de familie Ghémar, werd op haar verzoek op 8 februari 1864 afgeleverd aan Juffrouw Henriette Ghémar (1820-1888), naar aanleiding van het overlijden op 7 januari 1864 van haar zuster Sophie-Elise (°1829). Wellicht is zij het dan ook die, samen met haar andere zuster Rosalie (1823-1879), het initiatief neemt om een bekronende beeldengroep te bestellen bij de Franse beeldhouwer Albert Ernest Carrier-Belleuse (1824-1887), mogelijks bij gelegenheid van diens deelname aan de Tentoonstelling voor Schone Kunsten van Brussel, in 1869, bij zijn aanstelling tot Ridder in de Leopoldsorde.

Toch is de huidige bekendheid van de familie op de eerste plaats te danken aan hun oudere broer Louis Joseph Ghémar (Lannoy, 8 januari 1819 - Brussel, 11 mei 1873), van opleiding lithograaf en als dusdanig ondermeer verantwoordelijk voor de illustraties bij Paul Lauters' *Belgique monumentale, artistique et pittoresque* (1844), al vestigt hij zijn reputatie in het bijzonder met het in f° album opgedragen aan Leopold I, *Domaine royal à Ardennes-sur-Lesse* (1846). Door zijn associatie, vanaf 1856 met de jonge Duitse fotograaf Robert Séverin, zal Louis Ghémar - onder de benaming *Ghémar Frères* - toetreden tot de rangen der pioniers van de fotografie. Voortaan gevestigd aan de Schildknaapstraat, te Brussel, realiseert hij ondermeer een aantal ruchtmakende reportages, waaronder in 1865 het schitterende *Funérailles de S.M. Léopold Ier, Roi des Belges et avènement de Léopold II au trône*, en later, in 1867 en 1870, de dubbele vastlegging op de gevoelige plaat van de overweldigingswerken van de Zenne.

De beeldengroep in Franse kalkzandsteen die door Carrier-Belleuse - leermeester van ondermeer Auguste Rodin - geleverd werd, baadt volledig in diens hooggewaardeerde Salon-stijl : een elegante groep waarin een allegorie op de Wetenschappen (fakkels, boeken, wereldbol...) gecombineerd wordt met het thema der Drie Leeftijden. Details in de drapering, in het bijzonder de zetel en het voetbankje, verraden een antikiserende, neo-pompejaanse inslag. Ook de hoge, arduinen sokkel, getooid met ramskoppen vertoont een late, classicerende invloed. Frappant is hier bijvoorbeeld de merkwaardige gelijkens met elementen van het - net één eeuw oudere - Martelaarsplein.

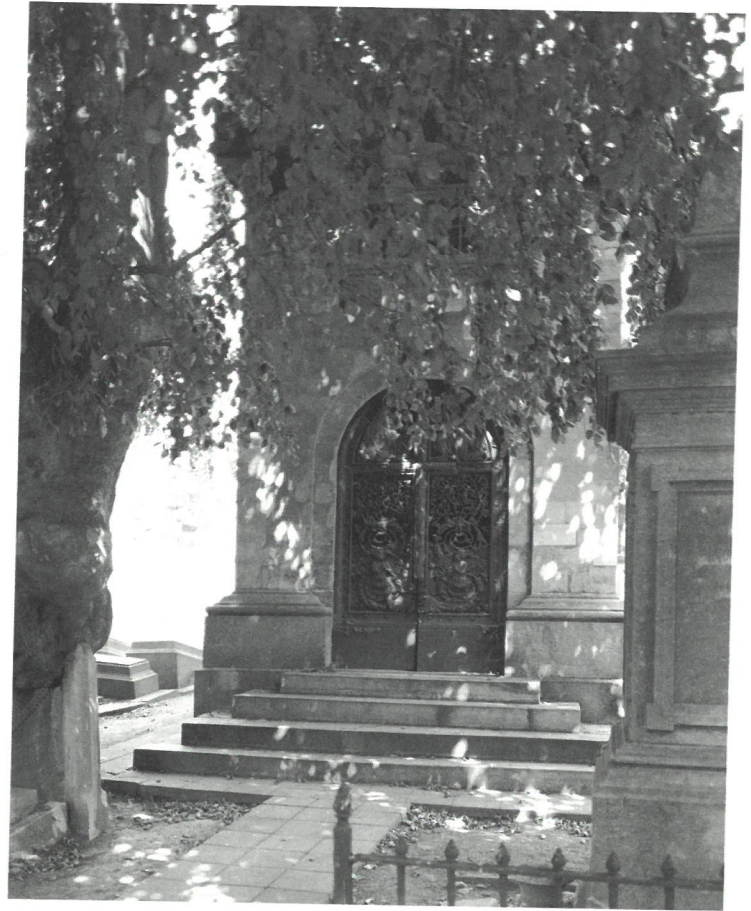

Maria Felicia GARCIA MALIBRAN DE BÉRIOT (Parijs, 24 maart 1808 - Manchester, 23 september 1836) Concessie nr. 15, Perk 11, Weg 11

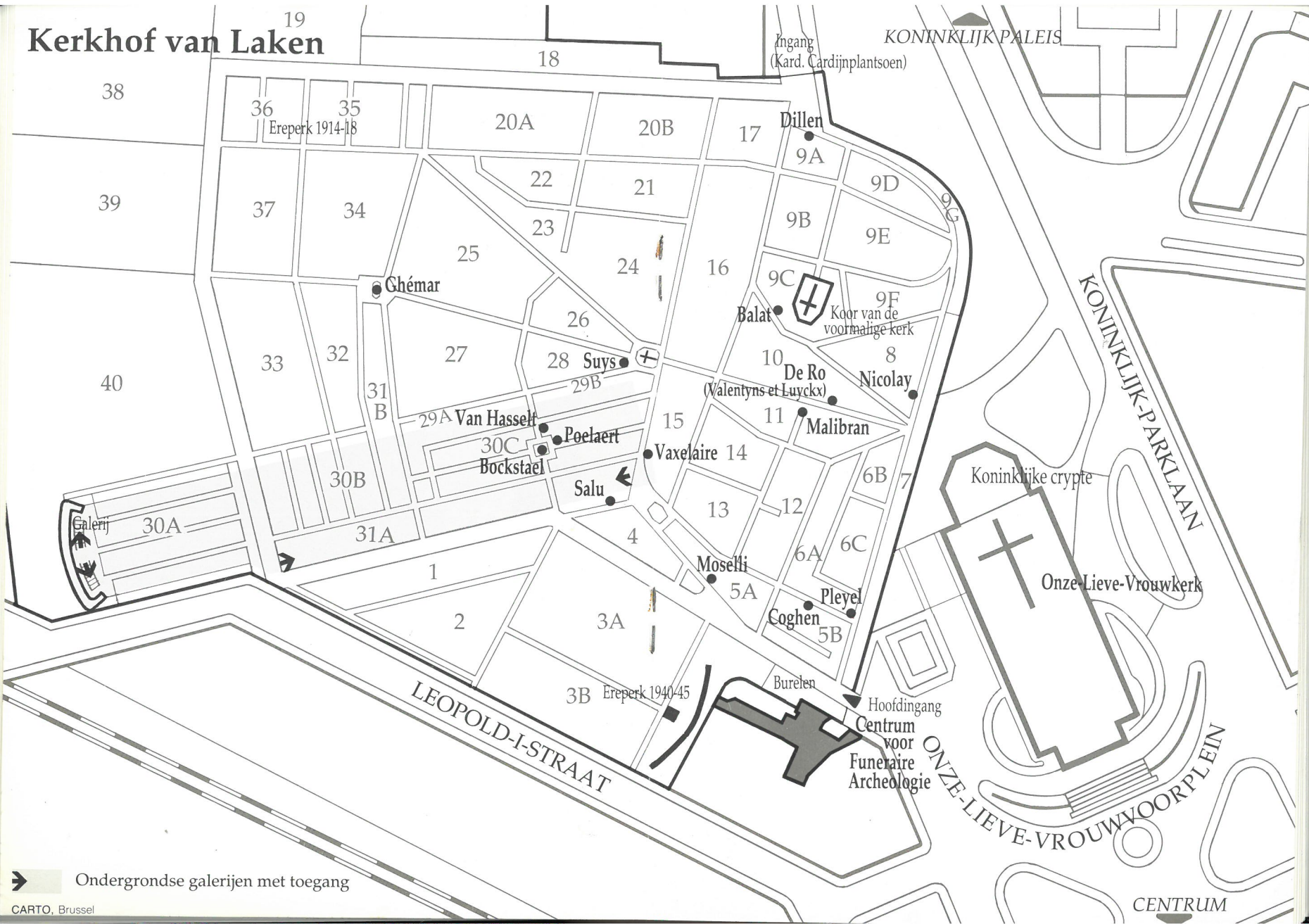
Wanneer de 21-jarige cantatrice Maria Felicia Malibran-Garcia in 1829 in haar Parijse verblijfplaats kennis maakt met de virtuoze violonist Charles de Bériot (1802-1870) is haar faam reeds definitief gevestigd. Opgeleid door haar vader, de Spaanse tenor en componist Manuel Garcia, lag haar debuut in Napels (1814) reeds ver achter de rug en had ze Londen en New York weten te veroveren als *Rosine* (1825) en Parijs als *Semiramis* (1828). Na haar in 1827 spaak gelopen huwelijk (25 maart 1826) met de niet meer zo jonge en speelsuchtige, in de Verenigde Staten gevestigde Franse zakenman Eugène Malibran, wordt een optreden van de Bériot in het kasteel van Chimay doorslaggevend. De nietigverklaring van haar eerste huwelijk zal pas een feit worden in 1835, al ontleent ze aan haar eerste echtgenoot alvast een roemruchte artiestennaam : *La Malibran*. Voortaan gaat het duo La Malibran-de Bériot nooit geziene triomfen tegemoet in Parijs, Londen, Italië ... In Elsene komen ze tussenin tot rust in het ruime buitenverblijf dat de Bériot in 1833 door Charles Vander Straeten laat oprichten. Eindelijk, op 29 maart 1836 wordt het huwelijk van het muzikantenpaar te Parijs bezegeld. Nog groeit een optreden van de gevierde kunstenaars in de oude Brusselse Augustijnenkerk, op 10 april daaropvolgend, uit tot een onvergetelijk gebeuren. Een paar dagen later slechts, in het Londense Hyde Park, wordt ze van haar paard gegooid, een voet klem in de stijgbeugel... maar, deerlijk toegetakeld, staat ze diezelfde avond nog op de scène van Drury Lane. Toch heeft het lot reeds toegeslagen. In september daaropvolgend te gast op het festival van Manchester, verliest ze tijdens een bisnummer het bewustzijn; ze overlijdt er 9 dagen later, 28 jaar jong.

Na een grootse begrafenis bijgezet in de kathedraal van Manchester, zou het stoffelijk overschot slechts na lang aandringen van haar nabestaanden, op 4 januari 1837 een laatste rustplaats vinden op het kerkhof van Laken. Slechts haar eigen moeder zal La Malibran hier later vervoegen. Het Grieks-Etruskisch ogende, vierkante graftempeltje met koepel, zal op verzoek van de Bériot en na akkoord van de gemeenteraad van 26 maart 1838 opgericht worden door een daartoe samengesteld comité. Binnenin, achter een fraai geajoueerde dubbele bronzen poort met lover, putti- en engelfiguren, midden een mozaïekvloer met fakkelmotief, rijst het witmarmeren beeld van de verafgode cantatrice, in 1942 in de rol van *Norma* door Guillaume Geefs (1805-1883) natuurgetrouw beeldhouwd naar een portretbuste door de Bériot. Welke hartstochtelijke bewondering schuilt er overigens niet in het kwatrijn dat Alphonse de Lamartine mocht aanbrenge op de sokkel :

*"Beauté, Génie, Amour furent son nom de femme
écrit dans son regard, dans son cœur, dans sa voix;
sous trois formes au ciel appartenait cette âme,
pleurez, terre! et vous, cieus, accueillez-la trois fois !"*

Kerkhof van Laken

➔ Ondergrondse galerijen met toegang

Familie Ferdinand MOSELLI

Concessie nr. 1428, Perk 5, Grote Laan

"*Aérienne, vaporeuse, presque éthérée*" zo citeert Jules Potvin in zijn monografie *Julien Dillens, Statuaire*, (1913) over de bronzen *doodsgenius* die het grafmonument van de familie Moselli bekroont. Dillens slaagt erin, ondanks zijn realisme, voor dat funerair thema de materie te dwingen de emotie te vertolken eerder dan er een oppervlakkige uitdrukking aan te geven (de engelfiguur rechts van het Moselligraf is daar eerder een voorbeeld van). Deze geniusfiguur, een thema dat dikwijls voorkomt in de 19de-eeuwse sculptuur, heeft een zeer gracieuze houding en schijnt inderdaad te verrijzen boven de sokkel. De drapage van de kleding golft als het ware in de wind. Potvin spreekt over *art subjectif*.

Julien Dillens heeft als *poète du triste*, nog andere fraaie grafbeeldhouwwerken ontworpen, zoals het monument voor de familie Brugmann op het kerkhof te Ukkel en *Le silence de la tombe*, bronzen beeld aan de ingang van het kerkhof van Sint-Gillis. Van de Mosellidoodsgenius is er een uitvoering in marmer bewaard in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen, een plaasteren model in het Museum van Elsene en één in het atelier Salu te Laken.

Had Ferdinand Moselli als wisselagent met telegramadres in de Brusselse Beurs Dillens leren kennen, toen deze er in opdracht van Carrier-Belleuse werkte? Het grafmonument werd opgericht voor zijn op 26 januari 1875 overleden kind, Alphonse. Verder zijn er ook begraven: Jules (1892), Justin-Ferdinand (1903) en Edouard (1918) Moselli, en Victorine Michiels (1909).

Ferdinand NICOLAY

(Stavelot, 30 april 1772 - Brussel, 15 oktober 1854)

Concessie nr. 80, Perk 8, Weg 12

"*Commandeur de l'Ordre Royal de Leopold, fondateur de l'hospice Ferdinand Nicolay à Stavelot et président de la Société philanthropique de Bruxelles*" : zo stelt deze in vele opzichten merkwaardige man zich voor aan de Lakense Kerkfabriek, naar aanleiding van diens verzoek van 17 juni 1854 om een grafkelder te laten aanleggen "*à proximité du caveau de S.M. la reine des Belges...*". Filantroop, maar eigzinnig en zelfbewust, stelde hij overigens een commissie aan die zou toezien op de realisatie van zijn grafmonument.

Dat de Herentalse beeldhouwer Charles-Auguste Fraikin (1817-1893) dan ook nog beschikte over een *levend* model, verklaart wellicht ten dele de uitzonderlijke kwaliteit en natuurgetrouwe uitstraling van het meer dan levensgrote witmarmeren beeld. De oudere, breeduit zittende, mijmerende man, is gekleed in lange rok en mantel, zijn ereteken om de hals. Opvallend is de gelijkenis met Michelangelo's *Penseroso* op het grafmonument van Lorenzo de Medici, te Firenze, of meer nog met het beeld van Julius II voor diens monumentaal mausoleum. De hoge arduinen sokkel, klassicerend van vorm, draagt verder slechts een eenvoudig maar duidelijk epitaaf : "*... l'Ami des pauvres ... Il partagea son immense fortune entre un grand nombre d'établissements de bienfaisance de ce pays...*".

Marie Félicité Denise PLEYEL

(Parijs, 4 september 1811 - Sint-Joost-ten-Node, 30 maart 1875)
Concessie nr. 851, Perk 6, Weg 17

Dochter van een Duitse moeder en een naar Frankrijk uitgeweken Torhoutse professor in de linguïstiek, vervoegt Marie Moke haar thuisland pas op 12-jarige leeftijd. Vroegrijp en begaafde pianiste treedt ze dan al op vanaf haar 9de jaar, ondermeer in Leipzig onder leiding van Mendelssohn, of in Wenen onder de hoede van Liszt. Een romance en verloving - in december 1830 - met Hector Berlioz (1803-1869), haar collega aan het Parijse *Institut Orthopédique*, wordt op 5 april abrupt afgebroken door haar huwelijk met de Franse pianist en pianobouwer Camille Pleyel (1788-1855). Vier jaar later - in 1835 - uit de echt gescheiden, zal Marie Pleyel zich in 1842 in België vestigen. In 1848 wordt ze aangesteld tot titularis van de pianoklas *pour jeunes filles* van het Koninklijk Muziekconservatorium.

Behalve een buitengewone pianiste, op de handen gedragen door Chopin, Kalkbrenner, Liszt, Berlioz, Mendelssohn en Schumann, leverde Marie Pleyel baanbrekend werk op het vlak van het piano-onderricht; met haar unieke pedagogische aanpak tilde zij de Belgische pianoschool op wereldniveau.

Haar grafmonument, ontworpen door de Brugse beeldhouwer Henry Pickery (gesigneerd rechts onderaan "*H. Pickery - Brugge 1876*"), werd opgericht op initiatief van Jean Dumon, Flore Cuvelier, Marie van Rompaey en Michel Leblicq, haar collega's aan het conservatorium (aan de achterzijde: "*Elevé par ...*").

Het ensemble is van hoog niveau, klassiek van compositie en thematiek. Een rechtopstaande, gesluisde vrouw, een vlamme toorts en lauwerkrans in de hand, leunt aan tegen een lijkst, geschraagd door leeuwepoten en rustend op een hoge sokkel. Tegen deze laatste is een portretmedaillon van de overledene aangebracht. Op de lijkst liggen kriskras een lier, een palmtak, boeken en partituren...

Henry Pickery (1828-1894), een leerling van Jozef Geefs aan de Antwerpse Academie, was met dit grafmonument geenszins aan zijn proefstuk toe, al vormt het, samen met het eigen familiegraf in Steenbrugge, één van zijn meest indrukwekkende realisaties.

Architect Joseph POELAERT

(Brussel, 21 maart 1817 - Brussel, 3 november 1879)

Concessie nr. 93 en Graf galerijen, Cel 668

In de onderaardse galerij van het kerkhof vindt men het graf van de familie Joseph Poelaert. Naast de architect werden er ook zijn vrouw Léonie Toussaint (1840-1912), zijn dochter Marguërite Poelaert (1860-1917), haar echtgenoot Maurice Pauwels (1861-1912) en hun dochter Marthe Pauwels (1886-1907), jong gestorven te Napels, begraven. Het gedenkteken is er erg monumentaal.

Boven de grond werd er door architect Joachim Benoit een klassiek geïnspireerde open kapel ontworpen. Het driehoekig fronton met palmetacroteria verwijst naar de *echte* architectuur, maar evenzeer de knappe verhoudingen van het monument, waarvan het voorfront perfect kan ingeschreven worden in twee op elkaar gestapelde vierkanten. Het gezicht van Poelaerts borstbeeld ligt in het centrum van geheel deze klassiek-architectonische compositie. Meetlat, passer en schietlood werden op de sokkel onder het borstbeeld gebeeldhouwd, terwijl de alfa en de omega (begin en einde) en de rechtopstaande fakkels (vrijzinnige levensopvatting) de grafsymboliek verduidelijken. Het borstbeeld in wit marmer wordt toegeschreven aan beeldhouwer Antoine-Félix Bouré, terwijl de verweerde handtekening onderaan dit beeld eerder wijst op de naam J(ean) Cuypers, de beeldhouwer van Poelaerts buste in het Justitiepaleis. Het is Ernest Salu I die op 12 januari 1880 de aanvraag doet voor de bouw van een kelder voor tien personen bestemd voor de familie Poelaert.

Architect Joseph Poelaert is de meest befaamde Brusselse architect en heeft ook het grootste monument van de 19de eeuw gebouwd, het indrukwekkende Justitiepaleis (1866-83). Verder is hij de ontwerper van de Congreskolom (1850-59), de Sint-Katelijnekerk (1851-87) en in de nabijheid van het Lakense kerkhof de neogotische Onze-Lieve-Vrouwekerk (1852-1907), die werd opgericht ter nagedachtenis van de eerste koningin Louise-Marie.

De beeldhouwersgeneratie Ernest SALU

Concessie nr. B 273, Perk 4, Grote Laan

In 1927 doet Ernest Charles Joseph Salu (II) zijn aanvraag voor het oprichten van een familiegrafmonument naar zijn ontwerp. Het heeft de vorm van een stèle die bovenaan wordt beëindigd met het fraaie borstbeeld van Ernest Salu (I), de stichter, in 1872, van het grafbeeldhouwersatelier (nu museum voor grafkunst en centrum voor funeraire archeologie van de v.z.w. Epitaaf) naast het kerkhof. Een kinderfiguur, waarvoor het dochtertje van Ernest II model stond, leunt aan tegen de stèle en kijkt op naar de figuur van de stamvader van deze beeldhouwersgeneratie, grootvader Ernest (1845-1923), wiens zoon Ernest (1885-1980) en kleinzoon Ernest (1909-1987) de funeraire kunst verder hebben doorgetrokken.

Ernest Salu I leerde het beeldhouwen aan de Brusselse Academie en voornamelijk in het atelier van beeldhouwer Willem Geefs. Rond 1870 werkte hij aan de Brusselse Beurs. De jonge Auguste Rodin beeldhouwde er ook voor de bekende Franse beeldhouwer Carrier-Belleuse, die van de Belgische regering de opdracht had gekregen om de fries aan het *Paleis van de Beurs* uit te voeren. De twintiger Julien Dillens beitelde er eveneens in diens opdracht. De Beurs, ontworpen door architect Leon Suys, bevat een grote rijkdom aan beeldhouwwerken. Ernest Salu II studeerde ook beeldhouwkunst en nam na wereldoorlog I het grafbeeldhouwersatelier van zijn vader over. Onder de leiding van beeldhouwer Desmaré werkte hij ook mee aan het monument voor de Onbekende Franse Soldaat op het plein naast de kerk van Laken.

Ernest Salu III sloot de generatie van grafbeeldhouwers af en ook met hem verdween dat mooie beroep waarvan nog heel wat kunstwerken op de begraafplaatsen te bewonderen zijn. Op het kerkhof van Laken komt de naam Salu ontelbare keren voor, een bewijs van het succes dat dit meer dan honderd jaar bloeiende beeldhouwersatelier heeft gekend.

In feite bleef dit grafmonument voor Ernest I en Ernest II slechts een cenotaaf, zij liggen elders op het kerkhof begraven (concessie nr. 1947). Men kan hier op dit graf immers lezen "*à la mémoire de ...*"

Familie SUYS

Concessie nr. 139, Perk 28

In het familiegraf Suys liggen slechts begraven de architecten Tilman-François en Leon Suys, vader en zoon. De huidige grafplaat vermeldt "*Famille Suys*", terwijl er vroeger volgende inscriptie op het graf te lezen was: "*Ici repose Suys Tilman-François, Commandeur de l'Ordre Léopold, Chevalier du Lion Néerlandais, Architecte du Roi et du Gouvernement, décédé le 11 juillet 1861 dans sa 79ième année de son âge*". En verder: "*Suys Leon, Architecte, Officier de l'Ordre Léopold, 1823-1887*". Een medaillon toont de beeltenis van vader Suys (Oostende 1783-Brugge 1861), een bas-reliëf van Jean-Joseph Jaquet, de beeldhouwer van het fronton en van de leeuwen van de Brusselse Beurs.

Hoewel er geen plannen bewaard zijn van dit spijtig genoeg fel verweerde grafmonument, vertoont de vormgeving ervan veel gelijkenis met die van het Beursgebouw (1868-1873), een realisatie van Leon Suys in het kader van de grootschalige overwelfingswerken van de Zenne, een tracé van zijn hand. In de *Nationale biografie* vermeldt Paul Saintenoy dat het grafmonument ontworpen werd door Leon Suys: een weelderig versierde stenen sarkofaag op een drie treden hoge sokkel werd vóór het boogvormige gedenkteken geplaatst; gelijkaardige boogvormen komen voor in de Beurs. Ook hier ontbreekt het halfverheven beeldhouwwerk niet: twee quasi grieks-klassiek-getinte figuren met mooi gedrapeerde kleding flankeren het graf. Zij worden in de achtergrond vormelijk ondersteund door versierde (barokke) voluten. Deze funeraire architectuur is werkelijk eclectisch van opvatting, eigen aan Leon Suys.

Tilman Suys, die een zeer grote invloed heeft gehad op de vroeg-19de-eeuwse architectuur hanteerde veel strengere regels, geïnspireerd door de grieks-romeinse traditie en die van de renaissance. Hij bouwt in Nederland landhuizen en kerken. Na 1825 bouwt hij in Brussel het Paleis van de Prins van Oranje (huidig Academiënpaleis) verder af, het Koninklijk Paleis (afgebroken), de Kruidtuin wordt aan hem toegeschreven, de restauratie van de St.-Michielskathedraal en van de toren van het Stadhuis, de creatie van de Leopoldswijk ... Hij vormde de beste architecten uit de 19de eeuw zoals J.P. Cluysenaar, Hendrik Beyaert, Joseph Poelaert, Gédéon Bordiau ...

André VAN HASSELT

(Maastricht, 5 januari 1806 - Sint-Joost-ten-Node, 1 december 1874)
Concessie nr. 52, Perk 30C en Grafalerijen, Cellen 341-345

Doctor in de rechten, attaché bij de Bibliotheek van Bourgondië en - later nog - aangesteld tot bijzonder inspecteur van de normaalscholen en de lagere scholen, genoot André Van Hasselt vooral bekendheid als dichter, historicus en criticus. Medestichter van de *Cercle artistique et littéraire* en ondermeer hoofdredacteur van het tijdschrift *Renaissance*, trad hij in 1837 als briefwisselend lid toe tot de *Klasse der Letteren van de Keizerlijke en Koninklijke Academie voor Wetenschappen en Letteren van Brussel*; bij de hervorming tot *Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België* in 1845, werd hij één der eerste leden, om er tenslotte, in 1862 benoemd te worden tot Directeur en Voorzitter.

Bij zijn overlijden, op verzoek van zijn weduwe Joséphine Héris en hun dochter Ernestine bijgezet in een grafkelder, werd het stoffelijk overschot van de letterkundige omstreeks 1880 overgebracht naar een ereplaats in de nieuw-opgerichte grafalerijen.

Het bevreemdende grafteken dat bovenop de grafcellen werd opgericht is van de hand van de Herentalse beeldhouwer Charles-Auguste Fraikin (1817-1893). De zwart gepatineerde, korte stompe zuil op hoog, dubbel voetstuk draagt als enig opschrift "ANDRE VAN HASSELT 1806-1874" en verder "ERIGE PAR SA VEUVE". Het rijkelijk uitgewerkte kapiteel is daarentegen getooid met symmetrisch opgestelde uilen (wijsheid en nacht/dood), brandende fakkels (vrijzinnigheid) en festoenen; het geheel wordt bekroond door een rechtopstaande lier (symbool voor de kunstenaar) met lauwerkrans, wereldbol en ster.

Temidden van de andere funeraire realisaties van C.-A. Fraikin - J.B. Névraumont (Schaarbeek), F. Nicolay (Laken), Louise-Marie (Oostende), Cloquet (Laken), M.-T. van Heteren (Herentals), Fr. de Merode (Brussel) - neemt het Van Hasselt-monument dan ook een heel aparte plaats in.

Familie VAXELAIRE

Concessie nr. B 67, Perk 15, Weg 2

De neogotiek is een stijl die zich bijzonder goed leent tot de funeraire architectuur. Er zijn talloze voorbeelden van fraai uitgewerkte grafkapellen en stèles : een daarvan is het familiegraf Washer op het Lakense kerkhof, een ander is de grafkapel van de familie Vaxelaire. Het is eerder ongewoon - tenzij men aanvaardt dat de funeraire architectuur langer aan de traditie vasthoudt - om in 1925 nog een kapel in gotische stijl te bouwen, een periode waar de (frivole) art-deco volop in de mode was.

Architect Franken Willemaers ontwerpt de kapel in februari 1925 en de ingang in de onderaardse galerij in opdracht van de broers Georges en Raymond Vaxelaire, die reeds in 1922 een toelating kregen van het gemeentebestuur. Het gemeentebestuur betreurt trouwens in een nota van 28 mei 1924 dat het monument boven de grond nog niet werd geplaatst : "*dont l'absence nuit à cette partie du cimetière*".

François Vaxelaire uit Wisembach (Vogezes) (1840-1920), zijn echtgenote Dame Jeanne Claes (1840-1896) en hun teergeliefd kind François Vaxelaire (1879-1881) werden er na de voltooiing van deze graftombe bijgezet. Baron (1871-1947) en Barones Vaxelaire (Alice de Ro, 1888-1983), resp. President van de *N.V. Au Bon Marché, Uniprix en Priba* en Honorair Presidente van de *N.V. Au Bon Marché, GB-Inno* liggen er eveneens begraven.

De gotische kapel werd volledig in witte Euvillesteen opgetrokken. De beeldhouwwerken werden gedeeltelijk ter plaatse uitgevoerd door beeldhouwer Ernest Salu (II). Zoals aan elk gotisch monument zijn er pinakels, kruisbloemen, hogels, spuwertjes, bladkapitelen en loofwerk, het wapenschild van de familie "*In Arduis Constans*", een massief bronzen poort ... Het was de bedoeling van Ernest Salu om in de onderaardse galerij de poort van de graftombe te verfraaien met een ruim één meter hoog kruisbeeld en de voorstelling van de Christus van Donatello. Een tekening werd daarvoor geleverd in oktober 1928.

Deze gids is een gezamenlijke uitgave van
EPITAAF v.z.w., O.-L.-V.-voorplein 16, 1020 Brussel &
UITGEVERIJ PLAIZIER, Spoomakersstraat 50, 1000 Brussel.

TEKSTEN : Marcel M. Celis (blz. 3, 10, 12, 14, 16, 18, 24, 26 en 34)
Jos Vandenbreeden (blz. 6, 8, 22, 28, 30, 32 en 36)

FOTO'S : Bert Bracke (blz. 4, 5, 7, 9, 11, 13, 23, 25, 27, 29, 31 en 35)
Benoît Hennebert (blz. 15, 19, 33 en 37)
Filip Tas (blz. 17)

COVER : lithografie door J. Hoolans, druk door Simonau en Toovey
(Stadsarchief)

DRUK : CARTO, Brussel

Wettelijk depot : D/1991/5274/1

Copyright : EPITAAF v.z.w. & UITGEVERIJ PLAIZIER
Niets uit deze uitgave mag, zelfs gedeeltelijk en ondermeer via foto-
copie of microfilm, worden gereproduceerd, zonder voorafgaande
en schriftelijke toelating van de uitgevers, en dit op straf van
vervolgning.

Met onze dank aan de Heer L. Ronse, Beheerder van de Begraafplaats van Laken.

Deze publicatie verschijnt eveneens in het Frans.